

پښه کيښه کي زور کورت له باره ي سینه ماوه

چاویه کيښه له سهراچاوه سهراکيښه کاني مرؤف که له پرتيه وه زانياري و هه وال و شاره زايی دست ده خات، ته نانه ت که له گه ل سهراچاوه کاني ديکه ي مرؤف به راورد بکريت، زور ترين زانياري ليتوه دست ده خريت، سینه ما زماني چاوه، نه مه ش له لايه نيکيدا ده ستپي کړني سینه ماي بي ده نگ و کاريگه ربه مه زنه که ي ده رده خات، واق و رمان و کاري تي کړ دمان له هه نديک فيلمدا (بي نه وه ي ليتي تي بگه ين) بي هو نيبه.

له دپر زه مانه وه مرؤف يه کيک له نار ه زو وه کاني به جووله هاتني وینه کان بووه و له مه شدا به هر هو کاريک بوي لواييت دهسته و سان نه بووه، ته نانه ت که به خيال کړدنيش بووييت. «به جووله ده ر هاتني وینه کان له راستيدا خهوني چه ندين هه زاران ساله ي مرؤف بووه، نه و وینانه ي که له (۲۵) هه زار سال پيش ئيستا له سهرا ديواره کاني نه شکه وتي (ثالتاميراي) ئيسپانيا بو يادگاري ماوه ته وه، نيشانه ي نه نار ه زو وه ي مرؤف بووه... له نه شکه و ته دا باس له وینه ي به رازيک ده کړي که دوو جووت دست و دوو جووت پتي هه به... ده تواني نه و وینانه به باوکی نه نيمه يشن (کارتوني) دابري» (۱).

«له سه ده ي (۱۵-۱۶) دا هونه ر مه ندي ئيتالي (ليوناردو دا فنشي) ئاميتري (ژووري تاريخ) ي داهينا و بريتي بوو له سند و وقيک و له ناوه وه به رهنګي ره ش روو پو ش کراوه و له يه کيک له لايه نه کانيدا کونيکي بچووکي تي دا بووه و به هو ي عه ده سه يه که وه وینه ي نيشان

سینه ماي ئيران، نه زموونيکي ده و له مه ند، پيشکه و ننيکي به رده و ام

عيرفان نه حمده محمد
(هه له بجه ي شه هيد)

دهادات (۲) «لهسههر پرووی دیواری ئەم ژووردهدا په‌نجهره‌یه‌کی، یا کونیتیکی تیدا دروست کرد و ئەو پارچه‌یه‌ی وینه‌که‌ی تیدا ده‌کیتشا، له به‌رامبهر کونه‌که داده‌نا. ئەگەر ئەم هۆکاره له به‌رامبهر دیمه‌نیک دابنریت له‌بهر ئەوه‌ی ژوورده‌که هیچ کلاورپۆژنه و درزیتیکی تیدانه‌بوو، وینه‌یه‌کی پیچ‌ه‌وانه له دوور نمای به‌رامبهری ئەوه له‌سه‌ر پرووی پارچه‌که ده‌رده‌که‌ویت و وینه‌کیش ده‌توانیت به‌خیرایی وینه‌که بکیشیت» (۳)

ئەم ژوورده تاریکه‌ی داڤنشی ورده و ده‌ و قۆناغ به قۆناغ به‌ره‌و پیشکه‌وتن چوو و کاری له‌سه‌ر کرا تاوه‌کو پاش هه‌ول و ماندوو‌بوونیکی زۆر و له‌لایه‌ن که‌سانیکی جیا‌وازه‌وه و له شوینانیکی جیا‌واز له «رۆژی (۲۸)ی کانوونی به‌که‌می سالی (۱۸۹۵) برایانی لومبیر به نامیری (سینه‌ما توغراف) له هۆلی (بولیشار) ده‌وتریت «ژیر زه‌مینی کافت‌ریا‌یه‌کی گه‌وره‌ی پارسیان به‌کری گرتوه» (۴). پاریس به‌که‌م کاری پیشاندانی سینه‌مایان بۆ‌جه‌ما‌هر ئە‌نجام دا و بلیتی چوونه ژوورده بو هه‌ر که‌سێ نرخی یه‌ک فرانک بوو، یه‌که‌م رۆژ (۳۵) که‌س ئاماده‌بوون و (۱۰) فلیمی کورت نیشان درا و هه‌ریه‌که‌ی ماوه‌که‌ی یه‌ک بۆ دوو خوله‌ک بوو، فیلمه‌کان، ئەم دیمه‌نه سه‌رده‌تایانه‌یان له‌خۆ‌گرتبوو: ده‌رچوونی کریکاران له کارخانه‌ی میر، حه‌بلی کراوه، راوکردنی ماسییه سووره‌کان، خۆراکدان به‌ مندال، ده‌ریا، هاتنی شه‌مه‌نده‌فه‌ر بۆ ویتستگه‌ی هیللی ئاسن، باخه‌وانی ته‌ر بوو.. تاد بۆیه رۆژی (۲۸)ی کانوونی یه‌که‌می (۱۸۹۰) رۆژی له‌دایک‌بوونی هونه‌ری سینمایه له جیهاندا» (۵).

سینه‌ما به هونه‌ری هه‌وته‌م داده‌نریت که پاش ته‌لارسازی، په‌یکه‌رسازی، شانۆ، نیگارکیشان، مۆسیقا، سه‌ما په‌یدا بووه.

«یه‌که‌مین به‌ره‌می سینه‌مایه‌ی ده‌نگدار، چه‌ند فیلمیکی کورتی کونسیرتی مۆسیقا‌بوون. له سالی (۱۹۲۷)دا له ده‌ره‌ینانی فیلمی (گۆران‌بیژی جاز) له نواندنی ئال جالسون یه‌که‌مین فیلمی سینه‌مایه‌ی ده‌نگدار هینرایه سه‌ر په‌رده‌ی سینه‌ما» (۶). له سینه‌مادا له‌یه‌ک چرکه بیست و چوار وینه نمایش ده‌کریت.

پاش په‌یدا‌بوونی نامیره ته‌کنۆلۆژییه‌کان و هاتنه‌ئارای کۆمپیوتەر، ئیستا کۆمپیوتەر رۆلیکی ئیجگار گه‌وره ده‌بینیت له هه‌ندیک فیلمدا به‌تایبه‌تی له فیلمه‌کانی خه‌یالی زانستیدا، فیلمی (تایتانیک)ی به‌ناوبانگ، زۆریه‌ی دیمه‌نه‌کانی پروودای ناو که‌شتییه‌که‌ی

به‌کۆمپیوتەر دروست کراوه ته‌نانه‌ت هه‌ندیک ده‌لین فیلمی ناوبراو له‌سه‌دا نه‌وه‌دی به‌کۆمپیوتەر دروست کراوه.

له فیلمیکی دیکه‌دا «له یه‌کیک له دیمه‌نه‌کان که پیشکه‌شکردنی حه‌وت چرکه‌ی خایاند ئاماده‌کردنی ئەو دیمه‌نه (حه‌وت چرکه‌ییه) (چل) سه‌عاتی خایاند که شه‌ش که‌سی پسپۆز و (بیست) یاریده‌ده‌ر و (هه‌شت) شیوه‌کار و (بیست) به‌رپرسی عه‌قلی ئەلکترونی له به‌ره‌م هینانیدا به‌شداربوون» (۷)

ئەمانه بیجگه له فیلمه کارتۆنییه‌کان که به هۆی کۆمپیوتەر‌ه‌وه به‌ره‌م ده‌هینرین.

کورتە میژووێه‌ک سه‌باره‌ت به‌ سینه‌مای ئێران

له‌وه‌شه‌ته‌ی که (موزه‌فه‌رده‌دین شاه) له سالی (۱۹۰۰) بۆ پاریس ئە‌نجامی دا، ناوبراو کامی‌رایه‌کی وینه‌گرتنی کری و دایه (میرزا ئیبراهیم خانی عه‌کاس باش)ی وینه‌گر بۆ ئەوه‌ی ریتوره‌سمی (ئا‌هه‌نگی گو‌له‌کان)ی پێ وینه‌بگریت. ده‌شوتریت «که یه‌ک مانگ دوای ئەوه له به‌لجیکا میرزا ئیبراهیم فیلمیکی له‌وه مه‌راسیمه‌دا ئاماده‌کرد» (۸) که‌واته یه‌که‌مین فیلمی به‌لگه نامه‌یی ئێرانی له (۱۹۰۰)دا نمایش کراوه. «ئە‌لبه‌ته ئەم وینه‌گرتنه‌مه‌به‌ستیکی دیاریکراویان نه‌گه‌یاندوه و زیاتر لایه‌نیکی تایبه‌تیان هه‌بووه» (۹).

له‌وه‌میژوو‌ه به‌دواوه، چه‌ند فیلمیکی به‌لگه‌نامه‌یی وینه‌گی‌راوه، دواتر له سالی (۱۹۲۰)دا (خان بابا موعته‌زه‌دی) که له‌فه‌ره‌نسا ده‌یخویند له‌کاتی گه‌رانه‌وه‌یدا بۆ ئێران کامی‌رایه‌کی له‌گه‌ڵ خۆیدا هیناو توانی چه‌ند دیمه‌نیک وینه‌بگریت. (۱۰)

سالی (۱۹۲۴) له‌لایه‌ن چه‌ند که‌سیکی بیانییه‌وه چه‌ند فیلمیکی به‌لگه‌نامه‌یی دروست کرا به‌ناوبانگ‌ترینیان فیلمی (کوچ) بوو که له‌لایه‌ن (مربان سی کوپری) ده‌ره‌ینه‌ر و (ئه‌رتست بی. شودزاک)ی وینه‌گر و (مارگرین هر‌میسون)ی ئە‌مریکایی بوون» (۱۱) «له سالی (۱۹۲۵)دا (خان بابا موعته‌زه‌دی) له ئە‌نجومه‌نی دامه‌زرینه‌راندا وردتر بلێین له (۱۹۲۶)دا له ریتوره‌سمی تاج له‌سه‌ر کردنی شادا یه‌که‌مین فیلمه هه‌والده‌رییه‌کانی دروست کرد.» (۱۲)

عه‌لی وه‌کیلی یه‌کیکی دیکه بوو له‌وانه‌ی هه‌ولتی نمایشکردنی فیلمی دا، له (۱۹۲۴) له به‌غداد چوو بۆ چه‌ند سینه‌مایه‌ک و دواتر بریاری دا هۆلیکی سینه‌ما له ئێراندا دروست بکات. پاش گه‌رانه‌وه‌ی هۆلی (گراند

هوتیل)ی به کرای گرت بۆ نمایشکردنی فیلم... له و رۆژگارهدا چوونی ژنان بۆ سینهما عادهت نه بوو. وه کیلی هۆله کانی سینهما ی فراوان کرد و هۆلی خویندنگه ی زه رده شتیانی کچانی به کرای گرت بۆ پیشاندانی فیلم بۆ ژنان. پاشان سینهما له ئیراندا که وه ته گهر و سینهما کاران دهستیان به کار کرد، له (۱۹۲۵) به دووه سینهما ره نه قی په یادکرد و له تاران «۷» هۆلی سینهما دروست کرا.

له فیلمی به لگه نامه پیدا که سانیک ناسراو له کاردابوون له وانه:

۱- ئیبراهیم گلستان به دامه زرانندی ستۆدیوی وینه گرتنی فیلم له (۱۹۵۶) دهستی شخه ری فیلمی کورتی به لگه نامه بی کرد له وانه: له تنۆکه وه تا ده ریا، ناگریک، ئاو و گهرما، ته پۆلکه کانی مارلینک، ئیمه مرۆقین، رهش و سپی... تاد.

۲- کامهران شیردل: پاش ته واو کردنی خویندن له به شی سینهما گه راپه وه و دهستی به سازکردنی فیلم کرد له وانه: نه و شه وه ی باران باری، تاران پایته ختی ئیرانه، قه لا، باشووری شار، رۆژی سیمین، په یکان، گاز، ناگر... تاد.

۳- مه نوچه ری ته بیاب: پاش چوونی بۆ ئوتیش (نهمسا)، بروانامه ی سینهما ی وه رگرت و له (۱۹۶۳) دا گه راپه وه نمونه ی فیلمه کانی: شه وانی تاران، مزگه وتی شا، پارێزگای قودس ده زه وی، ئابادان..

۴- عه باسی کیارۆسته می: به شی شیوه کاری له کۆلیتری هونه ره جوانه کانی تاران ته واو کردوه و له سالی (۱۹۶۳) دا به دروستکردنی فیلمی به لگه نامه بی و پروپاگه نده دهستی پیکرد له وانه: زهنگی پشوو، نه زمون، دوو ریگه بۆ چاره سه رکردنی مه سه له یهک، جلی بوو کینی، منم ده توانم، رهنگه کان، به ته رتیب یان بۆ ته رتیب... تاد (۱۳)

له کۆتایی دهیه ی سالی (۱۹۳۰) دا سینهما له ئیران وهک هونه ریک قبول کرابوو، واته سه ره رای هۆلی سینهما و بینهر، ره خنه گران و کاربه دهستانی چاودیریش له سه ره فیلم جیگه ی خۆبان کردبۆوه. له هه مان سالد ده ولت یاسای (نمایشه کان و سینهماکان) ی ده رکرد. به پیتی ئهم یاسایه ده بوو خاوه ن سینهماکان مۆله تی نووسراو وه ریگرن، ده بی لپرسراوان پیش نمایشکردن، فیلمه که بیین، فیلمی به دره وشتی قه دهغه کرابوو. سه ره رای جگه ره کیشان و هیلکه شکاندن له هۆلی سینهما، دانانی کورسی زیاده و وهستانی بینهران له

هۆلدا قه دهغه بوو. ههر له هه مان سالد (نه وانیس ئوکیانیانس- ئاوانلک ئوهانیان) خویندنگه ی ئارتیستی (وشه یه کی فه ره نسویه به مانای هونه رمه ند، یا که سیک له به شیکی هونه ردا پسپۆری) سینهما ی دامه زراندا. ناوبراو په نابه ریکی ئه رمه نی- رووس بوو. له قۆناعی یه که مه دا زیاتر (۳۰۰) که سی نووسی، بۆ نه وکاته ژماره یه کی سه رنجراکیش بوو، به لام له گه ل نه وه ی که خویندنگه که وانه ی تایبه تی بۆ کچانی ش تیدابوو، هیچ که سیک یا ژنیک ناوی نه نووسی، له وانه کانی ئهم خویندنگه یه (وینه گرتن، شمشیر بازی، بالیه، ته کنیکی سینهما، وه رزشی سویدی) تیدابوو.

یه که م فیلمی بی دهنگی ئیرانی به ناوی (تابی و رابی) بوو له «۱۲/۱۲/۱۹۳۰» (۱۴) به پیتی بۆچوونیکه دیکه فیلمی ناوبراو له سالی (۱۹۲۹) دا نمایش کراوه و به هاوکاری (باباخان موعته زه دی) هاوتته به ره م و به یه که مین فیلمی دریتی داستانی ئیرانی دیتته ئه ژمار. (۱۵)

که واته پیده چیت فیلمی (تابی و رابی) له نیوان (۱۹۲۹-۱۹۳۱) دا نمایش کرابیت. فیلمی ناوبراو له سه ر کاره کانی هه ردوو نه کته ری کۆمیدی دانیمارکی (پات و پاتاشون) دانرابوو، به یه که وه گالته بان ده کرد بۆ نمونه: تابی به په له بریکی زۆر ئاو ده خواته وه، به لام سکی رابی به رزه بیته وه، تابی له تاو بیخه وی نه وه نده سه ری له سه ر سه رینه که دینی و ده با هه تا سه رینه که پارچه پارچه ده بیت و په ره کانی ده چیتته ئاسمان، له م کاته دا رابی دیتته ژووره وه و به خه یالی نه وه ی به فر ده باری چه تره که ی ده کاته وه و له سه ر سه ری راده گری.

فیلمی (کچی لور) یه که مین فیلمی دهنگداری ئیرانییه له سالی (۱۹۳۳) دا ئه رده شیر ئیرانی به هاوکاری (عه بدول حسین سپنتا) دروستی کرد (۱۶) سپنتا له سالی (۱۹۲۹) دا رۆژنامه ی (دورنمای ئیران- به لگه نامه بی ئیران) له بۆمباری بلاو کرده وه.

پاش هه وت مانگی کارکردن، فیلمه که ته واو بوو له هه ردوو سینهما ی (مایاک) و (سوبا) دوو سال نمایش کراوه تا له لایهن ره خنه گرانه وه پیشه سوازی لیکرا. هه ندیک سه ره تای فیلمی به لگه نامه بی و قۆناعی دواتر به قۆناعی یه که م و دووه م داده نین (ئه میر ئیسماعیلی له ۱۹۲۹-۱۹۷۸) به قۆناعی له دایکبون تا پیکه شتن داده نین، له (۱۹۷۸-۲۰۰۱) به قۆناعی پیکه شتن تا گه شه کردن و به ره و پیشه وه چوون داده نیت (۱۷).

به پیتی بۆچوونی یه که م قۆناعی سییه م له سالی

(۱۹۶۳) هوه دهستی پیکرد. ئەم سینەما یە سینەما یە کی بازرگانی بوو که ئامانجی پاره پەیدا کردن بوو، راکیشانی کۆمەلانی خەلک و دا بین کردنی خواستەکانی حکومەتی کاتی بوو... لە قۆناغی سێیەمدا خاوەن سەرما یەکان سەرنجی قازانج کردنی ئەم پیشە یەیان دا و سەرما یە کی زۆریان لەم رێگە یە دا سەرف کرد.

ئەم قۆناغە بە فیلمی (گەنجی قاروون) لە سالی (۱۹۶۶) دا دەستی پیکرد و تا (۱۹۷۸) بەردەوام بوو. لە سالی کدا فیلم سازان (۶۹) فیلمی ناوەندیان بەرھەم دەھێنا. لە (۱۹۶۷-۱۹۷۸) «۷۶۸» فیلم بەرھەم ھاتوو.

فیلمەکانی قۆناغی سێیەم و بەگشتی پیش شوێشی ئیسلامی گەلانی ئێران دەکرت بە چەند خاسیە تیکەو ە بناسریتەو ە لەوانە:

۱- لەسەر یاسا و دانانی چیرۆکی گشتی و ئەفسانەکانی دارپێژا بوو. بنەمای چیرۆکی ئەم سینەما یە ھەمان ئەفسانە ی شازادە یە ک بوو که دیتە مالی کچی ھەژار و داخواری دەکات، یان چیرۆکی پیاویکی ھەژار که لە پێتکدا دەگاتە سامان و دەسەلات، لە زۆریە فیلمەکانی ئەو قۆناغە دا پالەوانی ھەژار لە گەل کەسانی بە دەسەلات و خۆشگوزەران که خزمایە تییان ھەبوو خۆی بیئاگا بوو. کورپکی ھەژار رۆلی، ئەکتەر دەبینیت و کچیکێ دەولە مەند، رۆلی ئامادە کاری فیلم، یان خاوەن سینەما، یان بەرھە مەینەری فیلم دەبینیت و کورە که لەم رێگە یەو ە دەگاتە نانی خۆی، ئەگەر لەسەر کەسیتی و ناوبانگی خۆشی بوو بیت، خۆ ئەگەر خیزاندار بیت، خیزانی ھەژاری باجدەری یە کەمی ئەم گە یشتن بە نانە ی ھاوسەرە کە یە تی.

فیلمی (گەنجی قاروون) لە سالی (۱۹۶۶) دا بەرھەمی (سیامک یاسمی) یە، قاروون پیاویکی زۆر دەولە مەندە بریاری خۆ کوشتن دەدات و پیاویکی ھەژار ئەو رزگار دەکات. لە دوای مەملانێ و چەند رووداویکی زۆر دەردە کە ویت قاروون باوکی پیاویکی ھەژار ە و لە کۆتاییدا پالەوانە کە دەستی دەگاتە سەر وەت و سامان و لەو ژبانی سەختە رزگاری دەبێ.

(گەنجی قاروون) یە کەم جار (۳۴۵) رۆژ نمایش کرا دانیشتوانی ئەو کاتە ی تاران سەر ووی ملیۆن تیک بوو، زیاتر لە (۷۸۰۰۰) کەس فیلمی ناوبراویان بینوو.

۲- لای جە ماوەر و بینەر ھێندە گرنگی بە کەسیتی یەکان و ئەکتەرەکان دراو ە ھێندە گرنگی بە ناوەرۆک و رووداوەکان و لایەنە ھونەر ییەکان نە دراو ە ،

ئەمەش ناراستە و خۆ کاریگەری ھەبوو ە لەسەر دووبارە یی چیرۆکەکان و لاسایی کردنە و ی فیلمە بیانییەکان و لاوازی ناوەرۆک. سیرویس تەسلیمی دەلیت: «بە بەراورد لە گەل پیش شوێش، دەستما یە ی ئەکتەر کە مترە: (لە رابردوودا زۆریە ی خەلک لە بەر خاتری ناوی ئەکتەر بو سینەما دەچوون، بە پشت بە ستن بەو ە (۳/۱) ی بودجە ی فیلم وە ک دەستما یە بە ئەکتەر دراو ە، بە ھروزی و سوتی و فەردین ھێندە خۆشە و یست بوون لە ھەر فیلمی کدا رۆلیان بیانییە خەلک دەچوو بو بینینی فیلمە کە، بە لام پاش شوێش خەلکی گرنگی بە ناوەرۆک و داستان زیاتر دەدەن و کە متر ئەکتەر گرنە تی فیلم فرۆشتن دەدات» (۱۸).

۳- زۆریک لە فیلمەکان داستانەکانیان لە فیلمە بیانییەکانەو ە راستە و خۆ وەرگیراون، یان بە ئێرانی کراون و تەفریس کراون، ئەمەش کاریگەری ھەبوو ە لەسەر فیلمەکان، تەنانەت جار ھەبوو ە تەنیا ناوی فیلمە کە لە بیانییەو ە گۆراو ە بو فارسی و ھەندیک گالته و گە پی بو زیاد کراو ە.

فیلمی (سولتانی دلەکان ۱۹۶۹) دانانی (محەمەد عەلی فەردین) چیرۆکی ئەم فیلمە لەسەر فیلمی (ناشنا) ی ھیندی دانراو ە، فیلمی (سەنگی نارامگرتن- ۱۹۶۹) دەرھێنانی عەباسی کەسانی لە فیلمی ھندی (سوتند) ەو ە وەرگیراو ە، فیلمی (ھاروون و قاروون) لە (۱۹۶۷) دا دانانی (نیزامی ماف) لەسەر بنەمای چیرۆکیکی ئیتالی بوو. نەبوونی فیلم نووسی چاک و سەرکەوتوو و فیلم ناو ە لەمە دا رێگر بوو.

۴- فیلمەکان ھێندە گرنگیان بە لایەنی بازرگای داو ە و رەزامەندی بینەریان مە بەست بوو ە، ھێندە گرنگیان بە ناوەرۆک و لایەنە ھونەر ییەکان نە داو ە، جۆری بینەران گەورە ترین ھۆکاری شکستی سینەمای بازرگانی بوو، بە تاییبەت لە قۆناغی سێیەمدا، واتە ھەمان ئەو ھۆکارە ی کە بوو ە ھۆی دروستبوونی ئەم سینەما یە لە کۆتاییدا لایەنی خراپیشی بە داو ە بوو، لە (۱۹۷۲) بە داو ە گەنجەکانی شار ھەز و ئارەزوویان جیاواز بوو ە و خەلکە گوندیشینە ی کە لە (۱۹۶۲) دا ھاتبوو ە شار.

کۆمەلە ی ناماری ئەنجومەنی بالایی وەزارەتی فەرھەنگ و ھونەر ئەو ە پیشان دەدات کە لە سالی (۱۹۷۷) دا سالانە (۴۸) ملیۆن کەس دەچنە سینەما، لەو ژمارە یە «۳۶» ملیۆن «۴۸۰» کەسی گەنج بوو ە، ئەو لاوانە ئیتر ھەزیان بە (گەنجی قاروون) و (سولتانی دلەکان) و (ھاروون و قاروون) نە دەکرد، بە لکو ھەزیان بە سینەمای

واقیعگه‌رایبی ده‌کرد که باسی کیشه‌کانی ئه‌وان بکات. خه‌ون و بیرکردنه‌وه و گه‌شه‌کردن و بارودۆخ و کات و شوپینی ئه‌مان له‌گه‌ل ئه‌وانی دی جیاواز بوو، هه‌ر بۆیه سه‌یر نییه ئه‌گه‌ر هه‌ز به‌ فیلمه ئه‌فسانه‌یی و گشتیه‌کان نه‌که‌ن.

۵- نه‌به‌زاندنی هه‌تله‌کانی سیسته‌می پاشایه‌تی و خزمه‌تکردنی شاو شازاده‌کان و ده‌ست و پتوه‌نده‌کانیان و بازار گه‌رم که‌ره‌کانیان خالته‌کی دیکه‌ بوو، ته‌نانه‌ت یه‌که‌م فیلمی به‌لگه‌نامه‌یی ئی‌یران که (میرزا ئیبراهیم خانی عه‌کاس باش) له‌ جه‌ژنی گو‌له‌کاندا وینه‌ی گرت ریتوریه‌سی شا بوو له‌ گه‌شته‌که‌یدا و دواتر له‌ تاران بۆ فه‌رمانه‌روایان نمایش کرا و دواتریش جه‌ماوه‌ر فیلمه‌که‌یان بینی.

له‌وه ده‌چیت ئه‌مه‌ش ناراسته‌وخۆ هۆکارێک بووبیت بۆ زالبوونی سینه‌مای بازرگانی و خه‌ریککردنی جه‌ماوه‌ر پتیه‌وه.

له‌گه‌ل هه‌موو ئه‌مانه‌شدا فیلمه ئی‌یرانییه‌کانی پیتش شوپش له‌ خه‌لات و ئاماده‌بوون له‌ فیسته‌یقاله سینه‌مایه‌یه‌یه‌کاندا بپه‌ش نه‌بوون- فیلمی (ماره ره‌شه‌که‌ی) فه‌روغی فه‌روخزاد له‌ سالی (۱۹۶۴) له‌ فیسته‌یقالی (تۆبه‌ر هاووزن) خه‌لاتی باشته‌رین فیلمی برده‌وه، له‌ هه‌مان سالدای فیلمی (گولاله سووره‌ی سووتاو)ی هۆشه‌نگ شفته‌ی خه‌لاتی ورچی زیوینی فیسته‌یقالی به‌رلینی برده‌وه، له‌ (۱۹۶۵) دا فیلمی به‌لگه‌نامه‌یی (ته‌پۆلکه‌کانی مارلینک) له‌ ده‌ره‌تیانی ئیبراهیم گلستان له‌ فیسته‌یقالی ئینیسیا خه‌لاتی وه‌رگرت له‌ (۱۹۶۵) دا فیلمی (ده‌رکه‌وتنی راستی به‌ره‌می ئه‌حمه‌د فارووقی) (له‌ فیسته‌یقالی) (کان) خه‌لاتی وه‌رگرت.

ئهم فیلمه‌ چیرۆکیکی ناسک و ساده‌ی خۆشه‌ویستی هاوڕییه‌تی دوو منداله له‌ ئه‌سفه‌هان، کاری ئه‌کتیری فیلمه‌که‌ مندال بوون و پیشه‌کاری سینه‌ما نه‌بوون، به‌م به‌ره‌مه‌ سینه‌مای ئی‌یران له‌ جیهاندا ناسرا و له‌لایه‌کی تره‌وه‌ گروپتیکی فیلمساز خۆیان راگه‌یانده‌ که‌ دوا‌ی سازکردنی فیلمه‌کانی باوی رۆژ نه‌بوون، به‌لکو مه‌به‌ستیان بوو سینه‌ما وه‌ک هۆکارێکی ده‌رپینی هونه‌ری سوودی لیتوهریگر.

قۆناغی چواره‌میش جیاوازییه‌کی به‌رچاوی له‌گه‌ل قۆناغه‌کانی دیکه‌دا نه‌بوو، فیلمی هه‌مه‌جۆر و نا بازرگانی باو بوو، به‌لام نه‌یتوانی خۆی بگرت و به‌رده‌وام بیت.

هه‌ندیک له‌ فیلمه‌کان له‌ زیاد له‌ فیسته‌یقالییک و خه‌لاتیک بۆته به‌شیان، فیلمی (سیاوه‌ش له‌سه‌ر ته‌ختی جه‌مشید) له‌ (۱۹۶۸) له‌ سازکردنی فه‌ره‌بدوون ره‌هنما بوو له‌ فیسته‌یقاله‌کانی (تری سیت) و (لۆکارنۆ) به‌ باشی هه‌لسه‌نگیترا و خه‌لاتی (ژان ئیستاین)ی برده‌وه.

فیلمی (گا)ی داریوش میهرجویی له‌ (۱۹۷۰) دا خه‌لاتی تاییه‌تی ره‌خنه‌گرانی برده‌وه و له‌ دوو فیسته‌یقالی دیکه‌شدا سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌سه‌هینا و (عیزه‌توللای ئینتیزامی) که‌ رۆلی یه‌که‌می بینی خه‌لاتی (هۆگۆ)ی برده‌وه.

فیلمی (نامۆ و ته‌م) له‌ سالی (۱۹۷۶) ده‌ره‌تیانی به‌هرامی به‌یزاوی له‌ زۆریه‌ی فیسته‌یقاله‌کاندا پیشان درا و جیگه‌ی په‌سه‌ندی ره‌خنه‌گران بووه.

پاش روودانی شوپشی کۆماری ئیسلامی ئی‌یران و ورده جیگه‌یروونی شوپش، سه‌رکرده‌کانی کۆماری ئیسلامی ئه‌م بواره‌ گرنگه‌یان پشتگو‌ی نه‌خست، به‌لکو به‌پتیه‌وانه‌وه قۆناغی دوا‌ی شوپش قۆناغیکی سه‌رکه‌وتوو و ناسراوه له‌ زۆریه‌ی ولاته‌کاندا، (ئه‌میر ئیسماعیلی) سالی (۱۹۷۸-۲۰۰۱) به‌قۆناغی گه‌شه‌کردن داده‌نیت، وه‌نه‌بیت ته‌نیا ئه‌مه‌ بۆچوونی نووسه‌ریکی ئی‌یرانی بیت و به‌س، به‌لکو نووسه‌ره بیانییه‌کانی ده‌ره‌وی ئی‌یران ناتوان له‌م راستیه‌ چاوپۆشن.

سه‌رکه‌وتنی شوپشی گه‌لانی ئی‌یران

سالی (۱۹۸۸) بۆ ده‌ست پیکردنی کار (بونیا‌دی فارابی) دروست کرا ده‌وله‌ت توانی چهند خالته‌یک بۆ سینه‌مای ئی‌یران دابنیت و بۆ ریکه‌خستنی باری ئه‌و کاته‌ی سینه‌مای ئی‌یران و هاوکاری فیلمسازه‌ لاه‌کان بگرت و بۆ چاکبوونی ئه‌و سینه‌مایه‌ هه‌نگاو هه‌لبگیریت. هه‌ندیک سالانی (۱۹۸۳-۱۹۹۴) به‌ قۆناغی ئالتوونی سینه‌مای ئی‌یران داده‌نیت، محمه‌د دادگۆ له‌ باره‌ی سه‌ره‌تای ده‌سته‌کاربوون و بۆچوونی خه‌لک له‌و کاته‌دا ده‌لێت «له‌کاتی گه‌رما و گه‌رمی سه‌رکه‌وتنی شوپشی ئیسلامیدا یه‌کیک له‌و هۆکارانه‌ی مایه‌ی هه‌رشکردنی خه‌لک بوو بۆ سه‌ر سینه‌ما، ئه‌گه‌ر له‌و کاته‌دا هه‌رشیان بکرده‌یه سه‌ر بانقه‌کان وه‌ک شوپنیکتی ئابووری، جیگه‌ی بایه‌خ بوو، سینه‌ماش بواریکی فه‌ره‌هنگی بوو، به‌م هۆیه‌وه سینه‌ما بیوه‌ جیگه‌ی هه‌رشکردنه سه‌ر (هه‌وادارانی شوپش)، له‌بیره‌وه‌ری گشتی خه‌لکدا سینه‌ما شوپنیکتی (پایه‌یه‌کی) گونجاری نه‌بوو له‌

بۆ زانینی بری فیلمی بهرهمههینراو له پاش شۆرشى ئیسلامی گهلانى ئیتران، سهیری نهخشهى ژماره «۱» بکه:

ژماره فیلمی درژ	سال	ژ
۲۸	۱۹۸۰	۱
۲۸	۱۹۸۱	۲
۳۱	۱۹۸۲	۳
۱۵	۱۹۸۳	۴
۲۴	۱۹۸۴	۵
۳۰	۱۹۸۵	۶
۳۱	۱۹۸۶	۷
۴۳	۱۹۸۷	۸
۵۲	۱۹۸۸	۹
۴۲	۱۹۸۹	۱۰
۴۸	۱۹۹۰	۱۱
۵۶	۱۹۹۱	۱۲
۴۵	۱۹۹۲	۱۳
۵۲	۱۹۹۳	۱۴
۵۶	۱۹۹۴	۱۵
۴۵	۱۹۹۵	۱۶
۶۲	۱۹۹۶	۱۷
۶۳	۱۹۹۷	۱۸
۵۴	۱۹۹۸	۱۹
۵۴	۱۹۹۹	۲۰
۶۰	۲۰۰۰	۲۱
۸۷	۲۰۰۱	۲۲
۷۶	۲۰۰۲	۲۳

خشتهی «۲» سهرکه وتوتترین فیلمی ئیترانی له فیستیقاله سینهماییهکانی سالی (۲۰۰۱) له جیهاندا:

ژ	ناری فیلم	دهرهینەر	بهشاری فیستیقالی جیهانی
۱	کچانی خۆر	میهمی شههاریار	۳۴
۲	بازنه	جدهعفری پهناهی	۲۸
۳	ئهو رۆژهی بوومه ژن	مهرزیهی مشکینی	۲۵
۴	لهژیر پیستی شارد	رهخشانی بهنی ئیعتیما	۲۰
۵	گهستی قهندههار	موحسینی مهخهلباف	۱۹
۶	کچیک له پیلاره که تانییهکانیهوه	بههمهنی فرمان ئارا	۱۸
۷	پارچهی ناتهواو	رهسول سدر عاملی	۱۷
۸	پارچهی ناتهواو	مازیار هیری	۱۶
۹	ههینی	حهسن پهکتانپناه	۱۶
۱۰	مندال و سهریاز	رهزا میر کهریی	۱۴

خشتهی «۳» سهرکه وتوتترین فیلمه ئیترانییه خاوه خهلاتهکانی فیستیقاله جیهانییهکان له سالی (۲۰۰۱)

فهروهنگی ئیتران و ئیسلامیدا،.. ئۆرگانهکان و بهشه جیاوازهکان کاری رتیگه سازکردنی سینهما کاریکی زۆر گرفتاری بوو،... چونکه نه پیشهسازییهک و نه کاریک و نه سینهمایهک وهک سینهمای میلی نه فیلمه بیانییهکان لهگهڵ فهروهنگی نویی شۆرشدا ساز و گونجاو نهبوون. لهبارهی رۆلی (بونیادی فارابی) یهوه ناوبراو دهلیت (فارابی وهک ماتۆری بزوتنههر بۆ خستهگهپری پیشهسازی فیلمسازی ئیتران خرایه روو، بههيوای ئهه و رۆژهی سینهمای ئیتران پیوستی پیتی نهپیت» (۱۹)

گومان لهوهدا نییه لهه قوناعهدا سینهمای ئیتران، لهناسراویدا له ئاستیکدایه مایهی دلخۆشی بهرپرسان و جهماوهری سینهما دۆست و عاشقی ئیتران بیت، لهگهڵ ئەمهشدا بهرپرسان رۆلی گهورهتر له سینهمای ئیتران چاوهری دهکهن دکتۆر سهیید محهمهدی خاتهمی له دیداریکدا له کردنهوهی مۆزهخانهی سینهمای ئیتراندا دهلیت «کاتی ئهوه هاتوهه سینهما گهران جۆرتیک له سینهمای ئاشتی بونیاد بنین و پیشانی خهلکی بدن، جیهانیک که پیوستی به مهنتیق (ژیر بیژی) و ئاشتییه لهسهه بناغههی دادپهروهری و گفتوگو کردن» (۲۰).

سینهمای دواي شۆرش و کۆماری ئیسلامی تارادهیهکی بهرچاو توانیویهتی له توند و تیژی دووریکهوتیهوه و کار لهسهه دژهکههی بکات، به دلنیاییهوه دهلیت ئهمه خالیکی هههه گرنگی سینهمای ئیترانه و (لهمۆژدا سینهمای ئیتران له جیهاندا ناسراوه و له فیستیقاله جیهانییهکانی سینهمادا جیگهیهکی بۆ خۆی کردۆتهوه، فیلمه ئیترانییهکان به دوورکهوتنهوه له توند و تیژی و خهریکبوون به بابهته مۆرقایهتییهکان توانیویهتی له دههوهی ئیترانیش بینهر بۆ خۆیان دروست بکهن) (۲۱) بۆ بوونی بینهری بیانی تهنیا بۆ نمونه (له فیستیقالی (تسالونیک) یوناندا ههرسی فیلمی (نیرگس، سههپۆشی ئاوی، لهژیر پیستی شار) رهخشانی بهنی ئیعتیما له پر فرۆشتترین فیلمهکانی فیستیقالی بوون.. خهلکی یونان پیشوازییهکی گهورهیان له فیلمهکانی ناوبراو کرد بهتاییهتی فیلمی (لهژیر پیستی شارد) پیشوازییهکی گهورهتری لیکرا) (۲۲).

بهشاری فیلمه ئیترانییهکان له فیستیقاله سینهماییهکانی جیهان و خهلاتهکانیان که دواتر ئاماژهیهکی کورتیان پیدهکهین، گهواهیدهرتیکی زیندووی سهرکهوتویی سینهمای ئیترانه.

(سویسرا).

فیلمی ناوبراو نزیکه‌ی (۶۰) رۆژنامه و گوڤاری نیوده‌وله‌تی له‌سه‌ریان نووسیوه. (۲۴)

فیلمی (گۆرانییه‌کانی نیشتمانی دایکم) ی به‌همه‌نی قوبادی تائیتستا هه‌وت خه‌لاتی نیوده‌وله‌تی وه‌رگرتووه.

تازه‌ترین هه‌والی ده‌ره‌ینه‌ره ئیترانییه‌کان سه‌حیه‌ی مه‌خمه‌لباف له‌ فیستیقالی کان له‌ فه‌ره‌نسا خه‌لاتی لیژنه‌ی داوه‌رانی فیستیقالی پین به‌خسرا.

بیگومان نه‌وه ته‌نیا نمونه‌یه بۆ ریتزه‌ی سه‌رکه‌وتووی فیلمه ئیترانییه‌کان له‌ فیستیقاله سینه‌ماییه‌کانی جیهاندا، سالانی پیتشر فیلمساز و فیلمه ئیترانییه‌کان له‌ به‌شداریکردن و خه‌لات وه‌رگرتن بیه‌ش نه‌بوون، به‌لام مشتیک نمونه‌ی خه‌رواریکه.

ئیتستا خوینه‌ر نه‌م پرسیاره ده‌کات: بۆچی فیلمه ئیترانییه‌کان له‌ فیستیقاله سینه‌ماییه‌کانی جیهاندا سه‌رکه‌وتوون و خه‌لاتی شایسته‌ش به‌ ده‌ست ده‌هین؟

به‌ دلنیا‌یه‌وه هۆکاری سه‌رکه‌وتنی فیلمه ئیترانییه‌کان له‌ ناوخۆ و ده‌ره‌وی ئیتراندا، کۆمه‌لیک هۆکاره که ره‌نگه ئیتمه نه‌توانین به‌ دریتزی و وردی له‌سه‌ریان بدوین، به‌لام نه‌وه‌ی په‌ی به‌هه‌مسووی نه‌بریت و بواری ته‌واو نه‌بیت بۆ په‌ی پیتردنی هه‌مووشی وازی لی ناهینریت.

هۆکاره‌کانی سه‌رکه‌وتنی فیلم و فیلمسازه ئیترانییه‌کان زۆرن گرنگترینیان:

۱- بوونه پیناسی ولاتی ئیتران، به‌ مانایه‌کی دیکه شوناسی ئیترانی بوون بۆته هۆکاریکی سه‌رکه‌وتوو، خستنه‌رووی که‌له‌پووری ده‌وله‌مندی ئیتران به‌ گشتی له‌لایه‌ن فیلمسازه‌کانه‌وه کاری له‌سه‌ر کراوه و کراوه‌ته فیلم بۆ نمونه‌ی هه‌و فیلمانه‌ی سه‌بارته به‌ بلووجه‌کان به‌ره‌م هینراون، ته‌نیا بۆ نمونه‌ی فیلمی (بلوچ) ی مه‌سعودی کیمیایی، فیلمی (دادشاه) فیلمی (جه‌نگه‌ل) - شۆرش جیه‌نگه‌ل، فیلمی (باشو) ی به‌هرامی به‌یزاری مندالیکی عه‌ره‌ب پاش ویرانبوونی شوینی نیشته‌جیبوونی و له‌ناوچوونی دایک و باوک پتی ده‌که‌ویتته گوندیک... فیلمی (ته‌خته ره‌ش) ی سه‌میره مه‌خمه‌لباف، فیلمی (ساتیک بۆ مه‌ستی نه‌سپه‌کان) و فیلمی (گۆرانییه‌کانی نیشتمانی دایکم) ی به‌همه‌نی قوبادی، نه‌مه بیجگه له‌ خستنه‌رووی فه‌ره‌هنگی و خوونه‌ریتی به‌نده‌ربه‌کانه، ته‌نانته له‌ ده‌ره‌وی ئیتران بوونه پیناسی ئیتران و فه‌ره‌هنگی جیاوازی ئیتران قسه و

ژ	ناوی فیلم	ده‌ره‌ینه‌ر	ژماره‌ی خه‌لاته‌کان
۱	پاران	مه‌جیدی مه‌جیدی	۷
۲	پازنه	جه‌عفهری په‌ناهی	۵
۳	له‌ژیر رووناکێ مانگدا	ره‌زا میرکه‌ری	۵
۴	کچانی خۆر	میره‌می شه‌هریار	۴
۵	گه‌شتی قه‌نده‌هار	موحسینی مه‌خمه‌لباف	۴
۶	مارال	مه‌هدی سه‌باغ زاده	۳
۷	شه‌نگۆل و مه‌نگۆل	فه‌رخونده تورا‌بی - مرته‌زا نه‌حمه‌دی	۳
۸	نیوه‌ی شاروه	ته‌همینه‌ی میلانی	۳

خشته‌ی «۴» سه‌رکه‌وتووترین فیلمسازه ئیترانییه‌کان له‌ فیستیقاله سینه‌ماییه‌کانی سالی (۲۰۰۱)

ژ	ده‌ره‌ینه‌ر	ژماره‌ی ناماده‌بوون	ژماره‌ی خه‌لاته‌کان
۱	موحسینی مه‌خمه‌لباف	۱۰۹	۴
۲	ره‌خشانی به‌نی ئیعتیما	۴۴	۲
۳	جه‌عفهری په‌ناهی	۳۸	۵
۴	مه‌جیدی مه‌جیدی	۳۵	۱۰
۵	داریوشی میهرجویی	۳۵	—
۶	میره‌می شه‌هریار	۳۴	۴
۷	عه‌باسی کیارۆسته‌می	۳۴	—
۸	ره‌زا میرکه‌ری	۲۷	۹
۹	مه‌رزیه‌ مشکینی	۲۵	۲
۱۰	بابه‌کی په‌یامی	۲۳	۲

فیلمی (سلاو سینه‌ما) ی ده‌ره‌ینه‌ری به‌ناوبانگی ئیتران موحسینی مه‌خمه‌لباف که له‌یادی سه‌د سالی سینه‌مادا دروستی کرد له‌لایه‌ن (۴۰) فیستیقالی سینه‌ماییه‌وه بانگه‌بشت کرا بۆ به‌شداریکردن له‌ ولاته جیاوازه‌کان، به‌لام ته‌نیا بۆ هه‌ندیک فیستیقالیان نیردرا له‌ وانه: ۱- کان، فه‌ره‌نسا، ۲- شیکاگو، نه‌مه‌ریکا، ۳- ساووپولو، به‌رازیل، ۴- تسالونیک، یۆنان، ۵- مونترال، که‌نه‌دا، ۶- تۆرتۆ، که‌نه‌دا، ۷- لاروشل، فه‌ره‌نسا، ۸- تۆکیۆ، ژاپۆن، ۹- تائورینا، ئیتالیا، ۱۰- لوزاس، فه‌ره‌نسا، ۱۱- ونکوور، که‌نه‌دا، ۱۲- ونیاس، ئوتریش، (نه‌مسا)، ۱۳- له‌نده‌ن، بریتانیا، ۱۴- ستۆکهۆلم، سوید، ۱۵- سی قاره‌ی نانت، فه‌ره‌نسا، ۱۶- مه‌لبه‌ندی شانۆ، به‌یرووت، لوینان، ۱۷- هند، هندستان، ۱۸- رۆتردام، هۆله‌ندا، ۱۹- هۆنگ کۆنگ، هۆنگ کۆنگ، ۲۰- ئیسلامبول، تورکیا، ۲۱- سنغافوره، سنغافوره، ۲۲- لۆکارنۆ، سوئیس،

باسی له بارهوه دهکریت، له م بارهوه بههمه نی قویادی دهلیت (... سالی ۲۰۰۲ له فیستیوالی کان بووم، رهخه گرهکان نهوه یان وت: جگه له سینهمای عهباسی کیارۆسته می، سینهمایه کی تر به ناوی سینهمای قویادی به پی کهوتوه) نه گهر له رووه فارسپیه کهوه کیارۆسته می نوینه رییت، نهوه بههمه نی قویادی نوینه ری فیلمی کوردییه له دهرهوهی ئیران، فیلمهکانی قویادی ههنگاوانایکی سهرکهوتوون بو بوونه شوناسی کورد له دهرهوهی ئیران وهک خویشی دهلیت «هممیشه دهلیم نهویش نهوهیه که بوئی له دایکبوونی سینهمای کوردی دهکه م... که فیلم لیره بلاوکردهوه و بینهر چیژی لیبینی، نهوکات سینهمان ههیه، چونکه سینهما، واته چیژهرگرتن... بهههرحال نه م فیلمه له سینهمای کوردی نزیکه» (۲۵).

۲- گرنگیدان به مهسه له مرۆفایه تییهکان و دوورکهوتنهوه له توند و تیژی و خستنه رووی کیشهکانی کۆمه لانی خه لکی ئیران و کیشه کۆمه لایه تییهکان بو نمونه فلیمی (عهینه کی دودی) ی محمه مد حسین له تیفی لیکترتینه گیشتن و ههرکهس له دهرهوهی خووه بو مهسه له کان روانین، یه کپیکه له کیشهکانی هاوسهران، فیلمی ناوبراوه یه کپیکه له پر فرۆشترین فیلمهکانی سالی (۲۰۰۰) ی ئیران، فیلمی (خوشکانی نامۆی کیومه رسی پوور نهحمه د که دوو مندالی ژیکه له و نهفسانه بایگان و خهسه وه شهکیبایی رۆل دهبینن یه کپیکه له پر فرۆشترین فیلمهکانی سالی (۱۹۹۴) ی ئیران. فیلمی (عیشق ۱+۱) دوو عهشقی راسته قینه له دل و عهقلیکی کاملدا جیگه ی نایتهوه مه گهر لهسه ر حسابی عهشقه که ی دی، به کسان و خوشبوستان و عاشقی دوو مه عشووقیش، کاریکی ئیجگار نهسته مه. فیلمی (خروشان عهشق) بیرکردهوه ی به شیکی دیار بکراوه له خه لکی ئیران بوونه سه باره ت به هاوسه رگرتنی کوپ و کچه کانیان، قه دهغه کراوه کان له ده زگیرانداریدا چین؟ نه گهر کوپ و کچیک له شوینیکی گشتیدا پیکه وه بوون، لای خه لک چۆن ده گوزره یته...؟ فیلمی (هه زاران ژنی وهک من) که نه کته ری به ناوبانگی ئیران نیکی که ریی رۆلی سه ره کی ده بینیت، پاش جیا بوونه وه ی ژن و میترد له یه کتر نه گهر مندالیان بوو، بوچی ده بیته مندال لای باوک بیته، نه گهر مندال نه خووش بوو، باوک له و ناسته دا نه بوو بوئی ناکریته مندال لای دایکی بیته...؟ چه ندین

فیلمی دیکه.

۳- کارکردن و رۆلبینینی ههردوو ره گه ز له فیلمدا بی بهریه که کهوتن (لمس و ملامسه) نه خستنه رووی رووه تاییه ته که ی سیکس، ئاساییه هه موو مرۆفیکه حه ز به سیکس بکات و هه ولی تیرکردنی بدات له رووه یاسایی و رهواکه یه وه؟ پیچه وانه که ی نیشانه ی پرسپاری له سه ره، به لام گیشتن به یه کی ژن و پیاو و سه رجیتی کردن تاییه ته به ژبانی ژن و میترده وه، بوچوونی ئیمه نه مه یه رووه تاییه ته که ی که بو خه لکانی دی خستنه رووی جیگه ی پرسپاری له سه ردانان و قسه له سه رکرده!؟ که م فیلمی ئیرانی هه یه (ده گمه نه) ههردوو ره گه ز تییدا به شدارین و زۆریه ی بوارهکانی عهشق تییدا خراوه ته روو (عهشقی: کوپ بو کچ و به پیچه وانه، پیاو بو ژن و ژن بو پیاو، دهسه لات، ناوبانگی، پاره و ماره، نیشتمان، ئایدیۆلۆژیا، بیروباوه... تاد) نه مه له لایه ک، له لایه کی دیکه وه به جهسته نه زانینی عهشق و بایه خدان به بواری بیرکرده وه ی مه عریفه ی ره گه زی به رامبه ر، به واتایه کی دیکه ته نیا حساب نه کردن بو شیوه ی دهره وه ی ژن و کچ و نه کردنیان به کالای و ته نیا پۆرنوگرافیا پیشان نه دان. که م نین نه و فیلمه بیانی و میسر بیانه ی که به: ۱- ماچکردن (چه ند جاریک ماچکردن)، ۲- سه ما، ۳- جل و بهرگی ورووژینه ر، ۴- بهر یه که کهوتن و سه رجیتی کردن بازاریان گهرم ده کریته و بینهریان پی په یدا ده کریته و هه ندیک جار ژن و کچیان تییدا به کالای ده کریته.

ته نانه ت له فیلمه ئیرانییه کاندایه جوړیک کار له سه ر بهریه ک نه کهوتنی ده که ن که زیاده ره وه ی تییدا ده کریته و بوته باریک. دهره یته ری به ناوبانگی ئیران عه باسی کیارۆسته می دهلیت: «... نه گهر له دیمه نی فیلمیکدا ژنیک له ناو شه قامدا به ربیته وه سه ر عهرز، ته نیا ژنیک دیکه ده توانی یارمه تی بدات و له سه ر زه وی بلندی بکاته وه، چونکه ده بی دهستی بگریته، کهه وابوو به لاتانه وه سه ر نه بی نه گهر له فیلمیکدا بینیتان ژنیک که خهریکه به رده بیته وه، یان ته نانه ت خهریکه ده خنکیت، به لام پیاویک له و نزیکانه راوه ستاوه، له جیاتنی نه وه ی که یارمه تی بدات ده ست له سه ر ده ست داده نیت و نابزوئی کاروان، ژ «۱۴۱» سالی (۲۰۰۲)، ل «۷۱».

هه رچه نده له واقیعه دا هه ندیک جار به و جوړه نییه و هاوکاری کردنی کچان و ژنان ده کریته له سه رتکییه وه به و

هه‌ل‌ساندنه‌وه بیټ، به‌لام گرنگی نه‌وه‌یه وه‌ک کورده‌واری ده‌ل‌یت: دل‌ حسیبه، به‌ دل‌تیاییه‌وه دل‌ و عه‌قل‌ حسیبه، هه‌رچه‌نده نه‌مه ئاوی زۆری ده‌و‌یت و ده‌کر‌یت له شو‌ین و با‌ه‌ته‌ی دیکه‌دا ل‌یی بدو‌یت‌ین و قسه‌ی جددی له‌سه‌ر بکر‌یت.

۴- بوونی ژنان و رۆلی به‌رچاویان: خستنه‌رووی وزه و توانای کچان و ژنانی ئیران، له‌ ده‌ره‌ینه‌ره ژنه به‌ناویانگه‌کانی ئیران (ته‌همینه‌ میلانی، مونی‌ره، حیکمه‌ت، ره‌خشانی به‌نی ئیعتی‌ماد) له‌ نه‌کته‌ره به‌ناویانگه‌کانی سینه‌مای ئیران (نیکی که‌رمی، له‌یلا حاته‌می، هه‌دی‌ه تارانی، میترا حه‌جار، شه‌قایی فه‌راهانی، نه‌فسانه‌ بایگان، پگاه ئاهنگرانی، نازنین فه‌راهانی...) (۲۶).

۵- بوونی فیستیقالی سالانه‌ی سینه‌مایی: نه‌م خاله‌ هانده‌ر و ر‌یخ‌خوشکه‌ریکی چاکه‌ بۆ ک‌یبه‌رکی فیلمه‌کان و فیلم‌سازه‌کان و بۆ گه‌شه‌پ‌یدان و به‌ره‌و پ‌یشه‌وه‌ بردنی سینه‌مای ئیران. نه‌مه‌ش هه‌ندیک له‌ فیستیقاله‌ سینه‌ماییه‌کانی ئیران:

۱- فیستیقالی سینه‌مایی فه‌جر له‌ سالیادی شو‌رشی گه‌لانی ئیراندا.

۲- فیستیقالی سینه‌مایی کۆمه‌لایه‌تی ئابادان.

۳- فیستیقالی به‌لگه‌نامه‌یی کیش له‌ کیش.

۴- فیستیقالی فیلمی مندال له‌ نه‌سفه‌هان.

۵- فیستیقالی سینه‌مایی به‌لگه‌نامه‌یی ئیران کامران.

۶- فیستیقالی سینه‌مایی جه‌ژنی ده‌زگای سینه‌ما/ به‌لگه‌نامه‌یی و نه‌نیمه‌یشن (کارتونی).

۷- فیستیقالی سینه‌مایی فیلمی کورتی سینه‌مایی لاوان.

۸- فیستیقالی سینه‌مایی نیوده‌وله‌تی مندال.

۹- فیستیقالی سینه‌مایی فیلمی لاوان و مندالان له‌ نه‌سفه‌هان.

۱۰- فیستیقالی سینه‌مایی نیوده‌وله‌تی مندالان و لاوان به‌شی/ مندالانی دو‌یت‌ی.

۶- رۆلی به‌رجه‌سته و به‌رچاوی مندال: له‌ چه‌ند روویه‌که‌وه سینه‌ما و فیلمی مندال کاری له‌سه‌ر که‌روه له‌وانه:

۱- بوونی فیستیقالی سالانه‌ی فیلمی مندال (له‌ پ‌یشه‌وه‌ ئامازه‌ بۆ هه‌ندیکیان که‌روه).

۲- بوونی فیلمیکی زۆر به‌ناوی مندالانه‌وه ته‌نیا بۆ نمونه (مندالانی ئاسمان)ی به‌هرامی به‌یزاوی (منداله‌ خراپه‌کان)ی عه‌لی ره‌زا داوود نه‌ژاد (مندالانی نه‌وت)ی ئیبراهیم فروزش... تاد.

۳- رۆلب‌ینی مندال له‌ فیلمه‌کاندا به‌ش‌په‌یه‌کی سه‌ره‌کی (۲۷).

دکتۆر (جه‌مشید نه‌که‌رمی) که‌ به‌ هه‌ولتی نه‌و، چه‌ند فیلمیکی ئیرانی «۱۷» فیلم له‌ سالی (۲۰۰۱) له‌ نه‌مریکا نمایش کرا له‌بارهی رۆلی مندال له‌ سینه‌مای ئیراندا ده‌ل‌یت (له‌ نه‌مریکادا فیلمه‌ ئیرانییه‌کان له‌ دوو ده‌سته‌دا ده‌بین: یه‌که‌م: فیلمه‌کانی مندالان. دووه‌م: فیلمه‌کانی کیارۆسته‌می) (۲۸).

۷- بوونی جه‌ماوهر و بینه‌ریکی زۆری سینه‌ما: «به‌پ‌تی سه‌رژم‌یری سالی (۱۹۹۷) سالانه «۴۸» ملیۆن که‌س ده‌چه‌ سینه‌ما، له‌و ژماره‌یه «۳۶» ملیۆن «۴۸۰» که‌سی گه‌نج بوون» (۲۹)

فیلمی (کچی لور) یه‌که‌مین فیلمی ده‌نگداری ئیران بۆ ماوه‌ی سێ سال نمایش کراوه له‌و شارانه‌ی سینه‌مای ت‌یدابوه‌ نمایش کراوه و یه‌که‌مین فیلمی پر فروش بووه. فیلمی (شه‌رمه‌پ‌نه‌ر- خه‌جاله‌تکه‌ر) ده‌ره‌پ‌نانی دکتۆر لوشان له‌ یه‌که‌مین نمایشیدا له‌تاران (۲۰۰,۰۰۰) تومان ده‌رامه‌تی بووه، بۆ زانین بلیتی به‌ (۱۲) ریال فرۆشراوه له‌ سالی (۱۹۶۰) نمایش کراوه نزیکه‌ی (۲۰٪)ی دانیش‌توانی نه‌وکاته‌ی تاران ب‌ینیویانه. فیلمی (دالاهوی سیامک یاسمی سالی (۱۹۶۷) یه‌ک ملیۆن و پ‌ینج سه‌د هه‌زار تومان ده‌رامه‌تی بووه. فیلمی (پیاویک له‌ باشووری شاردای)ی ساب‌یر ره‌ه‌به‌ر سالی (۱۹۷۰)، (۱,۶۰۰,۰۰۰) تومان ده‌رامه‌تی بووه. فیلمی (سه‌فه‌ری سه‌نگ)ی مه‌سه‌ودی ک‌یمیایی (۱۹۷۸)، (۲,۷۰۰,۰۰۰) تومان ده‌رامه‌ت، پاش ته‌واو‌بوونی فیلمه‌که‌ زۆریک له‌ بینه‌ران ده‌ستیان کردووه به‌ وتاردان و دروشم ل‌یدان. فیلمی (دادشاه)ی حه‌بیب کاوش (۱۹۸۴)، (۵,۵۳۹,۹۲۳) تومان ده‌رامه‌ت پ‌یژه‌ی بینه‌رانی تاران (۱۱٪) فیلمی (هونه‌ر پ‌یشه‌ی)ی موح‌سینی مه‌خمه‌لباف سالی (۱۹۹۳)، (۵۱,۳۷۵,۰۰۵) تومان ده‌رامه‌ت. فیلمی (خوشکانی نامۆ- خوشکه‌نامۆکان)ی ک‌یومه‌رسی پوور نه‌حمه‌د سالی (۱۹۹۶)، (۲۴۱,۴۹۰,۰۸۰) تومان ده‌رامه‌ت. فیلمی (دووزن)ی ته‌همینه‌ میلانی، سالی (۱۹۹۹)،

(۳۰). گرنکه
 ئەمەش تۆمار بکەین بلیت له (۱) تومانهوه بۆ
 (۲۰۰۰) تومان و زیاتریش بووه، دیناری عیراقي چاپی
 سوپسری له (۱۹۸۵) به دواوه دیناریک به رامبەر (۳۰)
 تومان بووه، سالی (۱۹۸۷-۱۹۸۸) دیناریک
 (۵۰-۶۵) توممان بووه، به لام له سالی
 (۱۹۹۳-۱۹۹۶) جار بووه به کجار دابه زیوه بۆ (۲-۳)
 تومان به ک دیناری کردووه. هه چهنده پاش رزگار بوونی
 گهلانی عیراق له دیکتاتوریهت نرخي توممان زۆر
 دابه زیوه، ئەو دهرامه تهی به دهست دهرهینهری ده زگای
 به رههه ههینهر کهوتوو به لگهیه کی به رجه ستهیه له سه ر
 بینهری فیلم له ئیران.

له روویه کی دیکه وه خه لکی ئیرانی زۆر به یان ئاره زوو
 و تاسووقیکی گه وره یان تیدایه بۆ سینه ما و بوونه
 ئە کته ر به جوړیک موحسینی مه خمه لبا ف ده لیت:
 هه مووان ده یانه ویت بینه ئە کته ری سینما.

ناوبراو له یادی (۱۰۰) سالی سینه ما دا
 ئاگادارییه کی بلاو کرده وه بۆ ئە وهی فیلمی داها تووی
 ئە کته ری ناپیشه یی رۆلی تیدا بیین، ئاره زومه ندان
 ده توانن بۆ رۆلبینین خو بان ناو نووس بکه ن، له
 (۱۳۷۳/۶/۸) دا ناو نووس کراوان له شوینی
 تاقی کرده وه له باله خانه ی باغی فیرده وس کو بوونه وه،
 به پیتی سه ر ژمیری کردنی «ده زگای فیلمی سه ون» وه دوو
 هه زار که س له بانگه یشته کراوان فۆرمیان پر کرده وه،
 هه زار و پینج سه د که سیان له ما وهی «۸» رۆژدا له
 تاقی کرده وه دا به شدارییان کرد، هه شته سه د که سیان
 دۆسیه ی ئە کته رییان بۆ پر کرایه وه تا وه کو بخرینه به رده م
 ئەو دهره یه نه رانه ی هه ز ده که ن له گه ل ئە کته ره
 ناپیشه ییه کاندایه فیلم ساز بکه ن (۳۱).

۸- رۆلبینینی ئە کته ری ناپیشه یی له فیلمه کاندایه:
 نا کریت ته نیا به کاریکی سانا دا بنریت، کار گه یشتوته
 راده یه ک هه ندیک له م حاله ته نارازین و گله یی له
 دهره یه نه ر ئیرانییه کاندایه کهن.

ته نیا بۆ نمونه ئامازه به چهنده فیلمیک ده که ین:
 ساتیک بۆ مه سته ئه سپه کان، به همه نی قوادی
 (ئه یوب)، سلاو سینه ما، موحسینی مه خمه لبا ف
 (سه رجه م ئە کته ره کاندایه یه یین)، باران، مه جیدی
 مه جیدی (کچیکی ئاواره ی ئە فغانی رۆلی پالوانی
 فیلمه که ده بینیت) فیلمی (من ته رانه ی دوازه ساله م

هه یه) ته رانه ی عه لیدۆستی رۆلی سه ره کی تیدا ده بینیت
 که بووه خاوه ن خه لاتی فیستیقالی فه جری سینه ما یی
 ئیران، له فیستیقالی کانیش له فه ره نسا خه لاتی
 وه رگرت، فیلمی (گۆرانیه کانی نیشتمانی دایکم)
 ئە کته ری ناپیشه یی سه ره کی تیدا ده بینن.

۹- بوونی حیواری سه ره که وتوو، له زۆریه ی فیلمه
 سه ره که وتوو کاندایه حیوار و مانا و ناوه رۆکی حیواره کان
 رۆلی کاریگه ر ده بینن.

تایبه تمه ندی حیواره کان چین؟ ئایا نووسه ر وشه کانی
 به شیه یی تایبه ته یی خو ی به کار بردووه؟ ئایا ئەو رستانه ی
 مانایه کی تایبه تیان هه یه له باره ی که سیتییه کانه وه چهنده
 جاریک دووباره ی کردوونه ته وه؟ به چ مه به سته ییک
 دووباره ی کردوونه ته وه؟ له چهنده شویندا؟ ئایا سوودی له
 مه نه لۆج وه رگرتوو؟ ئایا وتن ها ورا یه له گه ل ته نزدا؟ یان
 به پتجه وانه وه؟ ئایا حیوار پر ه له شیعه ربه ت و نه یینی؟
 یان حیواره کان ساده و ره وانن؟ توانای نووسه ر له
 شیعه ربه تدا له چ ئاستیکدا یه؟ ئایا حیواره کان گری
 دروست ده که ن؟ ئایا به دلنیا ییه وه گری دروست ده که ن،
 یان به گریکراون؟ تا چهنده حیواره کان بینه ر ده خه نه ژیر
 پرسیا ره وه؟ تا چهنده کاریگه ریان له لا جیده هیلن؟ تا
 چهنده بینه ر ده خه نه رامانه وه؟ ئایا وه لامی ته وا و ده دنه
 بینه ر؟ یان سه ره داویتی ده دنه ی و نا چاری ده که ن خو ی
 به دوای وه لامدا بگه ریت؟ له مانه ش تپه رین، ئایا تا
 چهنده بنه ما کانی حیوار له فیلمه ئیرانییه کاندایه
 ره چاو کراوه؟ تا چهنده به رامبهر ده خاته حیوار له گه ل
 یه کتردا کردن؟ ئایا حیوار بۆ حیوار؟ ئە مانه و چهنده ی
 پرسیا ری دیکه ش که ئیستا له می شکی تو ی خوینه ردا یه،
 وه لام ئە ریه له زۆریک له فیلمه ئیرانییه کاندایه ته تایبه ت
 ئەو فیلمانه ی دهره یه نه ره سه ره که وتوو و خاوه ن
 ئە زمونه کان دهره یه نه ریان، له هه ندیک فیلمدا ئە گه ر
 دهره یه نه ر له حیوار نووسیندا سه ره که وتوو نه بیته، یان
 نه بو بیته ئە وه داوا له که سیک شاره زا ده کات و ئەو
 ئە رکه له ئە سته ده گریته. ما وه ته وه بلتین به هیوا یین
 به توانیت به تایبه ت له بواریک له بواره کاندایه درپژتر و
 بابه تیانه تر له سینه ما ی ئیران بدوین وه ک (مندا ل و
 سینه ما ی ئیران) و (ژن و سینه ما ی ئیران) و
 (هه لۆیستی دهره یه نه ره بیانییه کان و سینه ما ی ئیران)
 و... تاد.

